

Vem är förtjänt av högre välstånd?

En belöningsprincip implicerar att någon belönar. Den som belönar kan då belöna i enlighet med den valda principen och då säger vi att belöningen ges åt dem som förtjänar den. Men den som belönar kan bli lurad att belöna personer som inte uppfyller principens kriterier – då belönas oförtjänta personer. Den som belönar kan också frångå principen och istället belöna sina släktingar, vänner, landsmän eller personer som kan bli till nytta i framtiden eller som redan har hållhakar på belönaren i form av mutor eller utpressningsanledningar.

I ett samhälle är det ovanligt att en belöningsprincip gäller generellt. Det förutsätter en övergripande styrning av ekonomin som i sin tur förutsätter total kontroll över det ekonomiska livet. En möjlighet är att utgå från en socialistisk planekonomi och belöna medborgarna efter prestation (i förhållande till planmålen). Det är en sorts ackordssystem som förefaller att vara möjligt att omsätta i praktiken. Ackordslöner var också mycket vanliga i dåvarande Sovjetunionen (vanligare än i t ex Sverige).

Socialistisk teori

En annan möjlighet är att utgå från ett önskvärt socialistiskt samhälle i enlighet med den socialistiska teorin. Men den socialistiska teorin implicerar altruism och har inte befattat sig med något belöningsystem. Det socialistiska samhället befolkas av ”socialistiska människor” som inte styrs av materialistiska belöningar utan av solidaritet (i betydelsen altruism). Socialismens fördelningsprincip är ”åt var och en efter behov” eller möjligen ”lika mycket åt alla”. Teorin är knapphändig på detta område, men några system för belöning diskuteras inte.

Moralisk förtjänst

En modifiering av den senare principen ovan är den egalitära socialliberalismens princip ”fördelning efter moralisk förtjänst”. Analysen av vem som förtjänar att belönas utesluter snabbt dem som genom uppväxtförhållanden eller medfödda egenskaper presterar mera än andra. Möjligen skulle de som genom ambition eller ansträngning presterar mera belönas för detta, men det är tvivelaktigt att utgå från dessa förmågor eftersom de uppenbarligen skulle kunna vara medfödda eller inlärd. Även konservativa tänkare har förordat belöning efter dygd i tro att dygd kan väljas av människor med fri vilja. Slutpunkten i en analys av belöning enbart av dem som moraliskt förtjänar detta blir rimligtvis att ingen kan rå för att man är den man är, med följderna att ingen är mer förtjänt än någon annan. Egalitärerna har därmed enbart gett fog för likalönsprincipen och står därför utan incitamentsystem om altruismen inte är tillfyllest.

Statsnytta

En mycket mera avgränsad belöningsprincip är att staten belönar sina myndighetsutövare efter förtjänst. Kriterierna är någorlunda preciseringsbara: militärpersoner belönas (befordras med reglerad löneökning) för skicklighet att bekämpa fienden. Civila administratörer belönas på samma sätt genom skicklighet i statsförvaltning. Detta sker oavsett om personerna ifråga har medfödda eller inlärd talanger eller färdigheter att bli framgångsrika. Det är statsnyttan som räknas – inte huruvida någon ytterst är ”moraliskt förtjänt” av att åtnjuta ett högre välstånd. Sannolikt är detta vad som avses med belöning efter dygd i den konservativa kontexten.

Det icke-statliga området

Med detta begränsade synsätt blir det obestämt vilken belöningsprincip som skall anses gälla i den industriella eller merkantila världen. Inom den agrara världen har dock principen redan

från början varit att den som varit berättigad till sitt välstånd också skall få åtnjuta detsamma oavsett om han varit moraliskt förtjänt av det eller inte. Den som fått ärva en gård med mycket lättodlad jord får större välstånd än den som övertar en liten gård med mager jord. Den som arbetar mera och utnyttjar bättre teknik får högre välstånd än den som inte gör det. Den som försökt åsidosätta denna fördelningsprincip har börjat krig. Och krig har förekommit som har förskjutit innehavet av jord och medfört att en ny fördelning kommit att betraktas som berättigad.

Ett samhälle där jorden är den huvudsakliga produktionsförutsättningen får problem med vad som skall anses vara ett berättigat jordinnehav om fördelningen kommit att bli alltför ojämn. Detta beror på att jord inte kan produceras på nytt. Ett oligopol kan lätt uppstå. Ett samhälle som bygger på produktion från anläggningar med hjälp av kunskap har inte samma problem. Den som är berättigad innehavare av produktionsresultatet kan tillåtas åtnjuta det välstånd som detta möjliggör – i synnerhet om monopoltendenserna inte är påtagliga. Ett merkantilt och industriellt samhälle behöver därför inte någon statligt reglerad belöningsprincip på dessa områden.

Man förtjänar det som är berättigat

Om man ändå skulle vilja formulera en belöningsprincip för den icke-statliga delen av samhället kanske det skulle kunna göras enligt följande: Den som övertar nyttigheter på ett sätt som är förenligt med de involverades moraliska samtycke är berättigad till detta och därmed förtjänt av det ökade välstånd som uppkommer ur transaktionen. Den som genom stöld, bedrägeri, rån eller mord etc övertar nyttigheter är inte berättigad till detta och förtjänar inte det ökade välstånd som uppkommer ur operationen.

Den som åstadkommer något som omgivningen uppskattar och därför frivilligt vill betala för (belöna) förtjänar alltså det ökade välstånd som uppkommer ur transaktionerna. Om detta kan åstadkommas genom långvarigt och ansträngande arbete eller genom en ”snilleblix” på ett snabbt och enkelt sätt har däremot ingen betydelse för huruvida man är förtjänt av belöningen eller inte. Genom avtal kan man dock avstå från en del av sin berättigade belöning. Detta påverkar dock inte att man fortfarande är förtjänt av densamma.

Den som genom acceptabla transaktioner kan bli berättigad till ett högre välstånd måste också anses vara förtjänt av att få åtnjuta detta välstånd.